

Inhoud

Verantwoording	11
a Uitleg	11
b Structuur	14
c Voorgeschiedenis	14
d Inhoud	17
e Karakter	18
Hoofdstuk 1 De vraag: wie ben ik, wie wil ik zijn?	21
a Profiel	21
b Omstandigheden	22
Hoofdstuk 2 Jaäcov, een Farizeeër	27
a Wat zoek ik?	27
b Bestaat God?	28
c Is leven eindig?	32
d Toevalstreffer?	36
e God of genie?	38
f Tempel of synagoge?	41
g Vrij mens of ledenpop?	44
h Op de valreep	46
Hoofdstuk 3 Juda, een priester	49
a De aanloop	49
b Bestaat Hij door mij of ik door Hem?	52
c Overtuiging, aanvaarding of onderwerping?	55
d Tempel of synagoge?	62
e Is exegete mensenwerk?	67
f Compromis of confrontatie?	69
g Schijndood?	73
h Zijn wij het kwaad?	76

i Erop of eronder?	79
j Reflectie	82
Hoofdstuk 4 David, een Zeloot	85
a Ten strijde! De Eeuwige is met ons	85
b Is de Eeuwige met ons?	89
c Reflectie	94
Hoofdstuk 5 Eli, een vooraanstaand lid van de Qumram gemeenschap	97
a Gods voorgeschiedenis	97
b Voorbeschikking of zelfbeschikking?	102
c Eén leraar of vele?	104
d De eindspurt?	106
e Plaats van de dood, of <i>de</i> Plaats?	112
f Smetvrees	114
g Voorzegging of wensdroom?	118
h Reflectie	122
Hoofdstuk 6 Jochanan (alias Johannes), genaamd 'de doper'	125
a De zekerheid voorbij	125
b Achterhaalde vragen	131
c Werkelijkheid of verbeelding?	134
d Medestander of tegenspeler?	137
e Reflectie	138
Hoofdstuk 7 Jozua (alias Jezus) van Nazaret	141
a Bevreemding	141
b Lucifer triumphans?	146
c Confrontatie en bemiddeling	150
d Toenadering	157
e Verzoening	161
f Triomf en vertwijfeling	168
g Op weg naar het einde	170
h Het einde	173
i Reflectie	176
Post scriptum	181

Hoofdstuk 8 Philo van Alexandrië (alias Philo Judaeus), kampioen van het hellenistische judaïsme	185
a De “ongeschapene”	185
b Over een niet veroorzaakte oorzaak	190
c Schone schijn?	191
d Een uitvoerende instantie?	196
e Het Woord	200
f Assimilatie of emancipatie?	202
g Een werkelijke of een onwerkelijke wereld?	207
h Essenties?	212
i Aardse en boven-aardse spiritualiteit	214
j Zielenpijn	216
k De passie voorbij?	220
l Retraite	224
m Uitleggen of erin leggen?	228
I. Transformeren	228
a Abrahams vuurproef	228
b Broederstrijd	231
c Zoete of wrange vrucht?	233
II Fantaseren	235
 Hoofdstuk 9 Het antwoord: Ik word	 243
a Doolhof	243
b Dialectiek contra dogmatiek	249
 Noten	 252
 Voornaamste geraadpleegde literatuur	 269
 Register	 271

Fig. 1 Max Weber. De talmodisten, 1934

Studie van en discussie over de heilige geschriften is van oudsher een kernelement van het Judaïsme geweest. De Yeshiva, de Joodse leerschool, vormde hiervan het middelpunt. Er werden meningen uitgewisseld, geen uitspraken *ex cathedra* gedaan. De Talmoed spreekt letterlijk boekdelen: de triomf van dialectiek over dogmatiek.

Verantwoording

*Dus bad ik om inzicht, en het werd mij gegeven; ik heb gesmeekt,
en mij werd een wijze geest geschonken. Ik verkoos de wijsheid boven
scepters en tronen, rijkdom viel bij haar in het niet ... ik verkoos haar
boven het licht, want ze schitterde zonder ophouden.*

Wijsheid van Salomo 7:7-8, 10

a Uitleg

Waar gaat dit boek over? Dat is de vraag die men zich gewoonlijk stelt voordat men een beschouwelijk boek ter hand neemt. In dit geval luidt het antwoord: over twijfel. De hoofdfiguur in dit boek is een jonge Judeeër, Amos genaamd, die vragen stelt, vaak antwoorden krijgt die hij niet bevredigend vindt en dóórvraagt. Twijfel blijft echter bestaan. Hij moet er maar mee zien te leven. Misschien is twijfel wel een essentieel en onontkoombaar bestanddeel van het leven, denkt hij.

Op het omslag van dit boek prijkt een schilderij van koning Salomo.¹ Waarom dat? Wat is het verband met het grondthema: twijfel? Salomo was een wijs man. Daarover bestaat géén twijfel. Hij had de Eeuwige ‘veel liefde betoond’. En dat werd beloond. Op een gegeven moment verscheen de Heer aan hem in een droom en zei: ‘Vraag wat je wilt en ik zal het je geven’. Salomo vroeg niet om macht of roem, maar om wijsheid. De Eeuwige schonk hem “zoveel wijsheid en onderscheidingsvermogen dat hij iedereen vóór hem en ná hem overtrof.”² Deed hij desalniettemin onwijze dingen? Ook daarover bestaat geen twijfel. Zo “beminderde hij vele buitenlandse vrouwen”³ en liet hij zich op zijn oude dag door hen verleiden “andere goden te gaan dienen”⁴. Niet alleen zijn wijsheid was legendarisch⁵, maar ook zijn spilzucht⁶.

Geen heilige dus, evenmin een doortrapte schurk, maar een mens zoals de Hebreeuwse Bijbel die pleegt te portretteren: een wezen van vlees en bloed, met sterke en zwakke kanten.

Was Salomo een onzeker mens, een twijfelaar? Zijn levensgeschiedenis, voor zover bekend, geeft daar geen blijk van. Waarom dan tóch een portret van hem op de voorkant van een boek dat onzekerheid tot matrix heeft? Omdat hij, volgens de overlevering, de schrijver zou zijn van een aantal werken die gerekend worden tot de Bijbelse wijsheidsliteratuur,⁷ met name de geschriften Prediker (Kohélet, Ecclesiastes), Spreuken en de Wijsheid van Salomo. Laatstgenoemd werk wordt tot de apocriefen gerekend, evenals een ander wijsheidsgeschrift dat niet aan koning Salomo wordt toegeschreven: de Wijsheid van Ben Sirach. In feite hebben deze werken pas tussen de 3de en de 1ste eeuw v.d.g.j. hun definitieve vorm gekregen.

Voor mij is het geschrift Prediker een hoogtepunt van dit genre.⁸ Zoals ik dit boek lees, is het doortrokken van twijfel. Zekerheden, zo meent de Prediker, zijn de mens niet gegeven. Hij benadrukt de ontoereikendheid van menselijk begripsvermogen om Gods intenties en beweegredenen te begrijpen, om de zin van het bestaan te vatten. De zoektocht daarnaar kent geen einde. “Ik zocht met heel mijn hart naar wijsheid. Alles wat de mens op aarde onderneemt wilde ik doorgronden. ... Hij (de mens) tobt zich af en zoekt ernaar, ... maar is niet in staat de zin ervan te vinden.”⁹

De befaamde beginwoorden van het geschrift zijn typerend. In de vertaling van de Statenbijbel luiden ze als volgt:¹⁰

Ijdelheid der ijdelheden, zegt Prediker,
Ijdelheid der Ijdelheden! Alles is Ijdelheid.

Het begrip ijdel wordt gebruikt in de zin van zinloos, vergankelijk, futiel, niet in die van zelfingenomenheid. Het is de vertaling van het Hebreeuwse woord *hèbèl* dat ademtocht betekent.

De Nieuwe Bijbelvertaling laat het woord “ijdel” vallen en vertaalt de tekst aldus:

Lucht en leegte, zegt Kohelet,
Lucht en leegte, alles is leegte.

De Bijbel in de Gewone Taal maakt er het volgende van “Alles gaat voorbij zegt Prediker, er is niets dat blijft.” Dat raakt de kern van het begrip *hèbèl* beter, maar de vertaler laat erop volgen: “Het is allemaal zinloos.” Dat is mijns inziens een misser. Een ademtocht is vluchtig, niet futiel of zinloos, juist essentieel voor het leven.

Toch gaan begrippen als “lucht en ledig”, “vergankelijkheid”, “voorbijgaand”, voorbij aan wat Prediker, mijns inziens, in essentie wil overbrengen: niet de futiliteit, maar de betrekkelijkheid van alle menselijk streven. De beroemde beginwoorden laat hij volgen door de verzuchting¹¹:

Welk voordeel heeft de mens van alles wat hij heeft verworven, al zijn moeizaam gezwoeg onder de zon?

En hij concludeert¹²:

Wat er was, zal er altijd weer zijn, wat er is gedaan, zal altijd weer worden gedaan. Er is niets nieuws onder de zon.

En toch, zegt Prediker, blijven “de ogen van de mens kijken, en vinden geen rust, zijn oren horen, en ze blijven horen.”¹³

Ik lees dit als een oproep om te zoeken en te blijven zoeken naar antwoorden op kernvragen die het leven oproept, zoals: “waarom en waarvoor leef ik?”, “ben ik geschapen met een doel, of slechts bij toeval daar”¹⁴, en in het eerste geval wat is dan de bestemming en wie heeft die bepaald? Ikzelf? En zo niet, wie dan wel?

Verwacht geen definitieve antwoorden, zo lijkt de Prediker te zeggen, maar blijf zoeken. Blijf hierover in gesprek. Met jezelf en met de ander. Houdt de dialoog gaande. Vlucht niet weg in schijnzekerheden, in dogmatiek. Omarm dialectiek, een leven lang. De Prediker besluit zijn zoektocht met de woorden¹⁵:

Al met al zegt Prediker, is dat de slotsom van mijn onderzoek. Ik heb met hart en ziel gezocht, maar nog altijd niet gevonden...

Alles wat ik vond is dit: de mens is een eenvoudig schepsel. Zo is hij door God gemaakt, maar hij heeft talloze gedachtespinsels.

Ik voeg hieraan toe, dat het juist die gedachtespinsels zijn die het leven kruiden en op smaak brengen.

De jonge Judeeër die in dit boek de hoofdrol speelt, heeft mijn woorden ter harte genomen. Van zijn wederwaardigheden brengt hij verslag uit. Hij spreekt op eigen gezag, maar ik herken in zijn opvattingen vaak de mijne. Niet verwonderlijk. Ik heb hem tenslotte zelf voortgebracht.

b Structuur

Amos de jonge Judeeër brengt verslag uit van een intellectuele en spirituele Odyssee. Hij is op zoek naar wie hij is, wil worden en tenslotte wil zijn.

Amos leeft in de eerste helft van de eerste eeuw. Hij werd geboren kort nadat koning Herodes I in het jaar 4 v.d.g.j. gestorven was. Diens opvolger in Juda, Archelaüs, een van zijn zonen, voert een wanbeleid en wordt door de Romeinse keizer aan de kant gezet (6 g.j.). Juda komt onder direct gezag van Rome te staan.

Politiek is het land tot op het bot verdeeld. "Haviken", zij die zich met geweld van de Romeinse overheersing willen bevrijden, staan tegenover de "duiven" die accommodatie met de Romeinen zoeken.

Ook op sociaal terrein zijn er diepe kloven ontstaan, kloven tussen arm en rijk, stedeling en plattelander, ontwikkelden en ongeletterden, tussen meer of minder gehelleniseerde Joden en de traditionelen.

Op religieus gebied is het niet veel anders gesteld. Verdeeldheid alom. Amos vraagt zich af welke kant hij op moet.

c Voorgeschiedenis

Interne spanningen waren voor het Joodse land geen nieuw verschijnsel. Zij bestonden er in feite vanaf het prille begin. Deze liepen

na de dood van koning Salomo zelfs zo hoog op dat het land letterlijk in tweeën scheurde en na een jarenlange burgeroorlog uiteenviel in twee delen: de Noordelijke staat Israëel, waar tien van de twaalf stammen gevestigd waren en de Zuidelijke staat, Juda, het grondgebied van de stammen Benjamin en Juda (928 v.d.g.j.).

De staat Israëel werd in 722 v.d.g.j. door de Assyriërs vernietigd, de bevolking weggevoerd en vervangen door heidense groepen uit andere delen van het Assyrische rijk. Het land verdween uit de geschiedenis. Juda kwam twee eeuwen later in opstand tegen het Babylonische rijk (586 v.d.g.j.). De bovenlaag van de bevolking werd naar Babylon weggevoerd. Toen de Perzen 50 jaar later de Babyloniërs versloegen, mochten de bannelingen echter naar Juda terugkeren en het land, inclusief de Tempel herbouwen (539 v.d.g.j.). Juda bleef behouden, maar werd een vazal van het Perzische rijk totdat dit op zijn beurt door Alexander de Grote verslagen werd (333 v.d.g.j.).

Nadien werd Juda horig aan de twee Griekse vorstenhuizen gesticht door Ptolemaeus resp. Seleucus, voormalige generaals van Alexander. De zogeheten opstand der Makkabeeën, onder leiding van Judas, lid van het huis van Hasmon, maakte daar een einde aan. Judas' krijgshaftigheid bezorgde hem de naam de Makkabeeër (afgeleid van het Hebreeuwse woord voor hamer). Juda werd weer een onafhankelijk koninkrijk, een troon die bezet werd door afstammelingen van de leiders van die opstand, de zogeheten Hasmoneïsche koningen (142-63 v.d.g.j.). Aan de opstand deden ook leden mee van de orthodoxe Joodse gemeenschap, Chassideeën genaamd. Het ging hen meer om religieuze dan om nationale vrijheid. Zij werden echter teleurgesteld. Behalve het koningschap eigenden de Hasmoneeën zich ook het Hoge Priesterschap toe. Een onrechtmatige daad. Alleen afstammelingen van de lijn Aäron/Zadok konden aanspraak maken op dit ambt.

Op de combinatie koning/Hoge Priester rustte geen zegen. De Priesterlijke plichten werden verzaakt. De Chassideeën raakten meer en meer gefrustreerd en trokken zich terug op hun vertrouwde bastion: de heilige geschriften. Een deel van hen werd gegrepen door een prediker die zij de Leraar der Gerechtigheid gingen noemen.

Zijn volgelingen werden Essenen genoemd, vermoedelijk een verbastering van het Hebreeuwse Zeduqi, afstammeling van Zadok.

De meeste Essenen bleven in de steden en dorpen wonen. De ultra-orthodoxen onder hen trokken zich geheel uit de samenleving terug, vestigden zich in Qumram en vormden daar een proto-kloosterachtige gemeenschap. De vondst van de zogeheten Dode Zee Rollen heeft veel kennis opgeleverd over de leefwijze en opvattingen van de Qumram gemeenschap.

Aan het falende beleid van de Hasmoneïsche vorsten maakten de Romeinen een einde en plaatsten Juda onder direct gezag van Rome (63-37 v.d.g.j.). In 37 v.d.g.j. behaagde het de keizer de troon van Juda toe te bedelen aan Herodes (37-4 v.d.g.j.). Zijn zoon Archelaüs volgde hem op, maar kreeg een lagere titel, die van ethnarch. Zoals gezegd werd hij wegens wanbeleid in het jaar 6 g.j. door de Romeinen afgezet. Juda kwam weer onder direct gezag van Rome te staan. Dat betekende belastingheffing voor de keizer en in verband hiermee een volkstelling. De Jood betaalde belasting voor de Tempel in Jeruzalem, wenste geen geld te geven voor de bouw van heidense tempels in Rome. De volkstelling riep eveneens afschuw op. Die procedure symboliseerde dat het volk de keizer toebehoorde, terwijl het Joodse volk meende het volk van de Eeuwige te zijn.

Er brak een opstand uit, geleid door Juda de Galileeër en Zadok de Farizeeër. Zij werden de voormannen van een groep felle nationalisten die zich met geweld van het Romeinse juk wilden bevrijden. Aanvankelijk was dit een groepering zonder veel samenhang. Toen de oorlog tegen de Romeinen (67-70 g.j.) naderde, structureerde deze zich echte tot wat je een partij zou kunnen noemen, die van de Zeloten.

De opstand die na de dood van Archelaüs uitbrak, werd door Varus, de Romeinse gouverneur van Syrië, genadeloos neergeslagen. Duizenden opstandelingen werden gekruisigd, velen als slaaf weggevoerd.

Angst gecombineerd met hoopvolle verwachting kenmerkten nu de sfeer in het land. Angst dat de Eeuwige Zijn beschermende hand van Zijn volk had teruggetrokken, of op het punt stond dit te doen.

Aan de andere kant hoop en verwachting dat de komst van de Messias nabij was, of dat deze mogelijk al in hun midden verkeerde. De eindtijd zou op komst zijn; een stralende toekomst lag in het verschiep, althans voor hen die bijtijds berouw hadden betoond en hun leven hadden gebeterd.

Juda is in beroering. De sociale cohesie brokkelt af. Amos ziet door de bomen het bos niet meer. Hij is de weg kwijt.

d Inhoud

Amos vraagt zijn vader om advies. Die raadt hem aan zijn oor te luisteren te leggen bij een aantal geestelijke leiders. Dat doet hij. Hij luistert niet alleen. Hij uit kritiek, kruist de degen met hen.

Hij voert gesprekken met een Farizeeër, een proto-rabbiijn; met een priester, lid van een hoog-priesterlijke familie, en vervolgens met een felle nationalist, een Zeloot, die zich met geweld tegen de Romeinse bezetters wil keren.

Dan trekt hij de woestijn in en verblijft enige tijd in Qumram, gelegen aan de Noordwestoever van de Dode Zee, bij een groep piëtistische Joden die zich verzetten tegen “Jeruzalem”, tegen het Jodendom dat destijds als normatief gold. Zij achtten zich Gods uitverkorenen, de “Kinderen van het Licht”, het “Nieuwe Israël”.

Op de terugweg naar Juda ontmoet hij achtereenvolgens Jochanan (Johannes) de Doper en Jozua van Nazareth, beter bekend als Jezus van Nazaret. Hij wint het vertrouwen van deze laatste en voert met hem zeer persoonlijke gesprekken.

Tenslotte stelt zijn vader hem in staat een reis te ondernemen naar Egypte, om in Alexandrië Philo te ontmoeten. Deze filosoof-exegeet is een kenner van zowel de Bijbelse literatuur als de geschriften van Griekse filosofen. Hij probeert beide gedachtewerelden te overbruggen en zo een hellenistisch gekleurd Judaïsme te ontwikkelen. Een hybride van Joodse en Griekse denkbeelden.

Wat komt er in deze dialogen ter sprake? Veel, waaronder het beeld dat men zich van de Eeuwige maakt; de vraag of de dood het einde van de rit is, of het begin van een nieuwe; of er sprake is van voorbeschikking of zelfbeschikking; hoe men zich moreel kan reinigen; of er inderdaad een Apocalyps dreigt; of het extreme

dualisme dat de mensheid verdeelt in onbezoedelde en zwarte schapen wel een juiste benadering is van Gods visie; hoe zich de synagoge tot de Tempel verhoudt; of de zogenaamde orale Tora – de mondelinge overlevering – door God gegeven is of door de mens geproduceerd; of Jezus inderdaad “Gods lijdende dienaar” is, de figuur waarover Jesaja had gesproken¹⁶, waarom hij zo provocerend optrad, de dood als het ware opzocht; of het begrip Logos, dat Philo introduceerde in de Joodse leer, geen stap in de richting van de blasfemie is en zijn manier van Bijbelexegese niet meer *bineininterpretieren* is dan uitleggen?

Weer thuisgekomen brengt hij zijn vader verslag uit van z'n ervaringen. Hij bespreekt hoe hij zijn leven denkt op te bouwen en hoe zijn “binnenwerk” een eigen aanschijn te geven. Dat aanschijn zal doortrokken zijn van twijfel. Daaraan twijfelt hij niet.

e Karakter

Is dit een typisch Joods boek? Ja en nee. Ja, omdat het zich afspeelt in het oude Juda en de identiteit van de schrijver er duidelijk doorheen schemert. Nee, omdat het boek zich beslist niet alleen tot Joodse lezers richt. Het is, zogezegd, een theïstisch boek. Het richt zich op hen die er behoefte aan hebben hun leven een verticale dimensie te geven en deze zoeken binnen een monotheïstisch kader. In de tijd van Amos was er maar één dergelijk kader voorhanden: het Judaïsme. Veel van de discussiepunten zijn niet sektarisch van aard, niet typisch Joods, maar hebben een meer algemene strekking. Sommige ervan zijn niet alleen relevant voor de religieuze mens, maar niet minder voor de denkende, seculiere mens.

Kortom, dit boek richt zich op hen die zich, gelijk de schrijver, verheugen in de dialoog en geïnteresseerd zijn in vragen en denkbeelden die de mens uitillen boven het horizontale niveau van alledag. Vragen als: wie ben ik; wie wil ik zijn; waarom ben ik hier en hoe kan ik aan dat “er zijn” zin geven?

Fig. 2 De wandelende Jood

Eeuwenlang was dit een archetypische figuur in de antisemitische mythologie. Hij zou Jezus op de weg naar het kruis bespot hebben en als straf gedoemd zijn thuisloos rond te zwerven tot de dag des oordeels.

Uit: H. Schreckenberg (1996). *The Jews in Christian art. An illustrated history.* London SCM Press.

Voor mij is de wandelende Jood juist het omgekeerde symbool: Het prototype van wat de Jood behoort te zijn, een antidogmaticus, nieuwsgierig, steeds weer op zoek naar nieuwe verten, een mens die in de voetsporen van Abraham treedt.

Hoofdstuk 1 De vraag: Wie ben ik, wie wil ik zijn?

“En vooral: vraag! Neem geen genoegen met voor de hand liggende antwoorden. Vraag dóór.”

Welk mens kent Gods bedoelingen? Wie kan doorgronden wat de Heer wil? Armzalig is het denken van sterfelijke mensen, wisselvallig zijn onze ervaringen.

Wijsheid van Salomo 9:13-14

a Profiel

Ik heet Amos. Ik ben een zoeker en een twijfelaar. Een combinatie die mijn leven interessant maakt, maar niet gemakkelijk. Waar ik naar zoek? Naar wie ik wil zijn. Ik weet wie ik ben. Een gewone jongeman, een halfwas eigenlijk, ongeveer 25 jaar oud, geboren kort na de dood van koning Herodes.¹ Ik woon in Jeruzalem, ben geboren uit een Joodse moeder en op mijn 8ste dag besneden. Formeel gezien dus een Jood, maar dat is de ‘buitenkant’. Hoe ziet de ‘binnenkant’ van een Jood eruit? Wat moet hij denken, geloven, doen om een authentieke Jood te zijn? Hoe ziet zijn godsbeeld eruit? Hoe denkt hij over zelfbeschikking, over vrije wil? Meent hij dat de dood het einde van de rit is of het begin van een nieuwe, dat wij bij toeval hier zijn of met een bestemming en in dat laatste geval, wat dan die bestemming is en door wie die is bepaald? Ik heb eindeloos veel vragen, maar geen antwoorden. Ik kan me hier niet bij neerleggen. Ik wil mijn ‘binnenkant’ vormgeven.

Vrienden van me zeiden: “Wat maak je je druk. Je behoort tot een volk dat jarenlang lief en leed heeft gedeeld. Die gemeenschappelijke geschiedenis bepaalt je identiteit”. “We zijn hetgeen we ons samen herinneren” merkte een van hen op.² “Dat is maar de halve waarheid”, antwoordde ik, “volgens mij zelfs minder dan de helft. De grondprincipes van de Leer die Mozes ons heeft aangereikt,

daarin liggen de bouwstenen van onze identiteit. Die wil ik leren kennen en begrijpen.”

Hoe die behoefte is ontstaan? Ik weet het niet. Mogelijk heeft het te maken met een afschuwelijke periode in mijn nog korte leven. Nadat koning Herodes overleden was werd zijn zoon Archelaüs de heerser over Juda. Er braken onlusten uit tegen zijn regiem³. Ik deed hieraan mee, werd opgepakt, gevangengezet en afschuwelijk behandeld. Herhaaldelijk hebben de bewakers me met de dood bedreigd. Mogelijk heeft die episode mijn behoefte me als Jood te profileren versterkt, maar laat ik over die episode verder maar zwijgen.

b Omstandigheden

De tijd waarin ik leef, helpt hierbij niet mee. Onze maatschappij is chaotisch, lijkt als los zand aan elkaar te hangen, op alle fronten. In de eerste plaats politiek. Archelaüs, de tetrarch, maakte het zo bont dat de Romeinse keizer hem aan de kant zette. Sindsdien staan we weer onder direct gezag van Rome. De keizer laat zich vertegenwoordigen door een procurator. Waar vestigde die functionaris zich? Niet in Jeruzalem, onze geliefde hoofdstad, maar in Caesarea, een stadje kort geleden gesticht door koning Herodes ter meerdere glorie van zijn patroon Caesar. Vernedering gestapeld op belediging.

We zijn tot op het bot verdeeld over de vraag hoe we ons moeten opstellen jegens de overheersers. Aan het ene uiterste staan zij die er alles aan doen om de Romeinse overheid tegemoet te komen, tot openlijke collaboratie toe. Zij noemen zich vredespartij. Aan de andere kant staan de Zeloten, extreme nationalisten die van geen verzoening met de Romeinen willen weten, deze het land uit willen drijven, die echt op oorlog aansturen. Een bizar idee: een dwerg tegen een reus. Ze rekenen op steun van de Eeuwige, maar de tijd dat de Eeuwige ons direct bij de hand nam is al lang voorbij. We staan nu op eigen benen. Tussen die twee uitersten – accommodatie c.q. collaboratie en verzet – bestaan legio schakeringen. Iedereen kakelt mee, met of zonder kennis van zaken.

Op religieus gebied is het niet veel beter gesteld. Onenigheid alom. Men is al lang verleerd om met één stem te spreken. Er worden machtsspelletjes gespeeld. De priesters proberen uit alle macht hun